

MEDICINA D'OCCITÀNIA

ALGUNS ASPECTES DE LA MEDICINA ANTIGA DE LA BIGORRA

Jacint CORBELLA i CORBELLA

Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Institut d'Estudis Catalans

Resum: Visió general sobre diversos aspectes de la medicina antiga a la Bigorra, que comprèn la major part de l'actual departament dels Alts Pirineus. Metges amb projecció nacional clàssica: Basseillac, Larrey, Lordat - Metges que han estat membres, la majoria corresponents, de l'Académie Nationale de Médecine - El fenomen del termalisme, les estacions amb cures balneàries - Altres metges: Calot, Picqué, Voivenel. Metges termalistes. Metges a la política.

Paraules clau: Medicina Bigorra - Termalisme - Hidrologia mèdica -Cauterets - Bagnères de Bigorre - Argelès-Gazost - Barèges - Saint-Sauveur - Baseilhac - Larrey - Lordat -

Resumen: Visión general sobre diversos aspectos de la medicina antigua en la Bigorra, que comprende la mayor parte del actual departamento de los Altos Pirineos. Médicos con proyección nacional clásica: Basseilhac, Larrey, Lordat - Médicos que han sido miembros, la mayoría correspondientes, de l'Académie Nationale de Médecine - El fenómeno del termalismo, las estaciones de tratamiento balneario - Otros médicos: Calot, Picqué. Voivenel. Médicos termalistas. Médicos en la política.

Palabras clave: Medicina Bigorra - Termalismo - Hidrologia mèdica -Cauterets - Bagnères de Bigorre - Argelès-Gazost - Barèges - Saint-Sauveur - Baseilhac - Larrey - Lordat -

*

1. Introducció

La Bigorra és una zona, relativament petita del sud de la Gascunya, en el Pirineu central francès tocant al Llenguadoc. La seva ciutat més important

és Tarba (en francès Tarbes), avui capital del departament dels Alts Pirineus (Hautes-Pyrénées, HP), que correspon en bona part a l'antic territori bigordà.

Les dades sobre aspectes mèdics, especialment pel que fa a la terapèutica són prou remotes, degut a l'existència de brolladors d'aigües termals, coneguts localment des de temps molt antics, però amb una difusió exterior relativament escassa d'aquest coneixement. L'extensió bastant reduïda de la regió, entaforada en una part del Pirineu de molt difícil accés durant segles, i una població també reduïda, han fet que hi haguessin poques personalitats destacades en el conreu de la medicina. Diferenciem els següents aspectes:

A) *Els metges:*

- a) metges que van aconseguir una projecció de primer nivell dins de la medicina francesa
- b) metges amb projecció nacional, principalment per medi de la seva adscripció a l'Acadèmia Nacional de Medicina de París
- c) metges esmentats per haver presentat una tesi a Montpeller en els segles XVII i XVIII, recollits per L. Dulieu
- d) metges que van destacar principalment en el camp del termalisme, activitat important dins de la zona
- e) altres metges bigordans. I encara, dins d'aquests, els que van tenir també una certa activitat política (diputats, senadors, alcaldes, algun ministre), que són esmentats en apartat propi, més com a indicatiu de la valoració social, a vegades fruit de la dedicació assistencial, d'alguns metges, que no per la seva importància científica.
- f) Metges amb projecció nacional, per activitat més enllà de la medicina.

B) *Altres aspectes:*

Les estacions termals i el fenomen del termalisme, com a pràctica curativa i la medicina desenvolupada al seu voltant. Les estacions pirinenques van tenir un pes important en la "Société d'Hydrologie Médicale de France".

2. Metges amb més projecció dins de la medicina francesa antiga

** Entre els metges que han arribat a un primer nivell, si més no dins de la medicina francesa, cal esmentar tres personalitats capdavanteres, que ja s'han referenciat en altres treballs de la sèrie sobre "Medicina d'Occitània".

Tots van fer la seva activitat més important fora de la seva zona d'origen, dos a París i un a Montpeller.

Cronològicament el primer és *Jean Baseilhac* (Poyastruc, 1703 – París, 1781), cirurgià, conegut com a Frère Côme, que fou l'introduïdor d'un litòtom, instrument per a trencar, fragmentar, les pedres de la bufeta urinària. És important en la història de la urologia, tot i que també publicà en altres camps, potser el de més ressò l'oftalmologia (1).

El segon, en el temps, és *Dominique Larrey*, (1766 – 1842), també cirurgià, una de les personalitats més importants de la medicina del seu temps, marcat pel fet de ser el cirurgià més reconegut dels exèrcits de Napoleó. La seva obra va tenir influència i projecció universal, en un moment en que la medicina francesa era la capdavantera en el món (2).

El tercer, aquest en el camp de la medicina interna, contemporani estricte de Larrey va ser *Jacques Lordat* (1773 – 1870), professor a Montpeller i una de les grans figures del "vitalisme" d'aquesta escola. Va ser membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (3).

Queden després nombroses personalitats que, tenint un nivell mèdic prou bo, són menys conegudes i van tenir una projecció menor. S'esmentaran algunes de les que han arribat més fàcilment al nostre coneixement.

3. Membres de Académie nationale de médecine de Paris

Aquesta Acadèmia es va crear l'any 1820 i al cap de poc temps decidí fer una elecció àmplia de membres corresponents residents en diversos indrets de França. Era una forma de potenciar el seu caràcter de nacional i de reconèixer algunes de les personalitats de la medicina local dels diversos territoris de França. Hi hagué dues "fornades" inicials l'any 1825, una primera el 5 d'abril de 1825, per la secció de medicina, i una altra el 5 de juliol de 1825, en la de cirurgia. Més tard es van anar escollint també alguns membres amb obra sanitària important, o en el camp de les ciències bàsiques, encara que no fossin metges ni cirurgians. La majoria van tenir activitat fora dels límits estrictes del departament. Altres van desenvolupar gairebé tota la vida professional a la seva zona d'origen i van morir en el mateix territori de l'actual regió de "Midi-Pyrénées": es posa un asterisc (*),

darrere la descripció. Entre tots aquests acadèmics, seguint un cert ordre cronològic esmentem:

Dominique Latour, n. Ancizan, Guyena, 1749. Elegit associat, no resident, el 1824. Morí a Orléans el 1828 (4). Sabem que va ser autor de diverses obres (5): -- "*Histoire philosophique et médicale des causes essentielles immédiates ou prochaines des hémorrhagies, sur laquelle reposent principalement la division méthodique, la bonne théorie et le traitement convenable de cette classe de maladies*" (1815); -- "*Réfutation de quelques préjugés qui se sont répandus contre la vaccine, et moyen de pratiquer la vaccination avec succès*", (1823); -- "*Recherches sur les influences de l'imagination et des passions*" (1813); -- "*Rapport fait au Cen. Brun, préfet de l'Ariège, sur un grand nombre de vaccinations pratiquées dans l'arrondissement de St. Giron pendant le dernier semestre de l'an onze*" (1804). També fou autor de "*Mémoire sur la dysenterie*", Orléans, 1810.

Alexis Larrey, n. Baudéan, Guyena el 1750. Elegit adjunt corresponent per la secció de cirurgia el 1825. Morí a Toulouse el 1827. Autor d'una "*Dissertation sur la complication des plaies et des ulcères, sous le nom de pourriture d'hôpital*", Paris (Imp. Didot), thèse, 1814, 22 pp. (thèse, Paris, núm 184). (CBIUN). Fou professor d'anatomia i cirurgia de l'escola de cirurgia de Toulouse, i cirurgia de l'Hospital de La Grave. Era oncle i va ser el primer mestre de Dominique Larrey.

Jean André Cazalet, Arcizac-les-Angles, 1753 - Bordeus, 1825, farmacèutic a Bordeus, membre associat, no resident, de l'Académie de Médecine el 1824. Autor d'una "*Théorie sur la nature*" (6).

Jean-Baptiste Lavédan, n. Camarlès, Gascunya, 1758 – m. a Versalles el 1831. Elegit corresponent per la secció de cirurgia el 1825. Autor de "*Dissertation sur les hémorrhoides*"(París, imp. Didot, 1814, thèse Paris núm. 194) (7).

François Ribes, n. Bagnères-de-Bigorre, Guyena, el 4 de setembre de 1765 – m. París el 21 de febrer de 1845. Elegit membre, numerari, de la secció de cirurgia, el 6 de febrer de 1821.

(Nota. No s'ha de confondre amb François Ribes, (Perpinyà, 1789 – Montpellier, 1864) corresponent nacional, per la divisió de medicina, elegit el 1834. Era catedràtic de Montpellier i no era fill de l'anterior. Dulieu n'explica l'origen familiar.

Dominique Larrey, n. Baudéan, Guyena, el 1766 – m. Lyon, 1842. Ja esmentat com a gran personalitat de la cirurgia. Nomenat membre numerari de la secció de cirurgia el 27 de desembre de 1820.

Siméon Pierre Authenac, n. Ilhet, Guyena, l'any 1768. Elegit per la secció de medicina en la sèrie de 1825. Morí a Chateaudun, Eure-et-Loir, el 1853. Autor de: -- "*Essai sur l'idéologie, la technologie, la nosographie, et la medicographie des fièvres gastriques simples*". París, thèse, núm. 41, Imp. Lemaire, an X (1801), 60 pp; -- "*Manuel médico-chirurgical ou éléments de médecine et de chirurgie pratique, à l'usage des élèves*", Paris, Béchét, 1821, 2 vols; -- "*Nosographie médicale*", París, Béchét, 1821-1823, 428 pp. ; -- "*Défense des médecins français contre le Dr. Broussais*". in "Lettres médicales a M. Broussais)", Paris, Gabon et Béchét, 1821-23 (8).

Jean Marie Thérèse Duplan, n. Tarbes, Guyena, 1770. Membre adjunt corresponent per la secció de cirurgia el 1825. Morí a Tarbes el 1862. (*). Autor de "*Considérations sur les principaux accidents qui suivent les plaies de poitrine*", Strasbourg, 16.10.1810, t. XV, núm. 16 (9).

Dominique Abadie de Sedan, n. Bourg-de-Bigorre, Guyena, 1774. Elegit corresponent de la secció de cirurgia el juliol de 1825.

C. Gandérix, n. Bagnères. Elegit adjunt corresponent per la secció de medicina l'any 1825. Autor de: "*La paracenthèse de l'abdomen dans les cas d'ascite primitive, est-elle le moyen sur lequel le médecin puisse le plus compter?...*" Paris (Imp. Didot), an XII, (1804), 40 pp. thèse Paris, núm. 166 (10).

Jean Pierre Amédée Fontan, n. Izaourt el 1802. Membre corresponent de la divisió de medicina el 1840. Mort a Saint-Bernard-de-Cominges, Haute Garonne, el 1867. Autor de: -- "*Recherches sur les Eaux minérales des Pyrénées*", Paris, Cochran, 1838, 136 pp (1a. ed); i 2a. ed. París, J.B. Baillière, 1853, 510 pp. 1838, -- consta també: "*Questions. 1º "Du bruit local produit par le coeur. Sa théorie", i 2º. "Quels sont les causes et le traitement de la lymphite...?"*" (11)

Germain Dupré, n. Argelès (de Bigorre), 1811 – m. Montpellier, 1893. Elegit corresponent nacional per la divisió d'anatomia i fisiologia l'any 1871 (12). Doctor el 1834, autor de "*Essai sur les palpitations du coeur*",

Montpellier, 1834, 140 pp; també de *"De la spécificité des maladies"*, tesi d'agregació, 1839, que no va guanyar. Dulieu esmenta 24 treballs seus (12). El 1852 fou catedràtic de Clínica Mèdica de Montpellier, substituint a Caizergues. Les seves publicacions més importants van ser sobre la patologia pulmonar. Fou un dels introductors, en el seu medi, de la paracentesi en els vessaments pleurals. Tenia una orientació vitalista, en relació amb l'escola de Montpellier. També fou autor de treballs sobre termalisme, així *"Observations sur l'action générale des eaux minérales de La Malou et sur leur utilité dans quelques cas pathologiques spéciaux"*, Tarbes, 1842, 116 pp. Va ser metge de les estacions termals de Lamalou-les Bains, i de Caunterêts. De 1882 a 1891 va ser senador, representant els Alts Pirineus. La seva posició fou com a candidat republicà. Votà en favor de la reforma judicial i del divorci.

Bernard Abadie, n. Mazerolles (si no s'indica res s'entén que són del departament dels Alts Pirineus, HP), 1817. Va morir a Nantes el 1888. Va ser membre de la divisió de Física i Química mèdiques. Instal·lat a Nantes, va publicar alguns treballs al Journal de Médecine de l'Ouest, d'aquesta ciutat: -- *"Etiologie du charbon"*, 23 pp.; -- *"A propos de la tuberculose"*, 1874, 20 pp; -- *"Détermination des mesures capables d'arrêter la propagation des maladies contagieuses..."*, 1881.

Jean Cadéac, n. Pouy, 1858. Fou corresponent, per la secció de medicina veterinària, el 1924. Després fou associat nacional el 1943 i encara membre no resident, el 1947. Fou professor de l'escola de veterinària de Lyon. Va morir a Lyon l'any 1952.

Jean Abadie, n. Tarbes l'any 1873. Morí a Bordeus el 1946. Fou membre de la divisió de medicina.

Clément Labbat, n. Caunterets, 1877. Elegit corresponent nacional per la secció de farmàcia el 1951. Morí a Bordeus el 1954.

Henri Flurin, n. Caunterets, 1880. Elegit membre corresponent de la divisió de medicina l'any 1935. Morí a Paris el 1959. Autor de: -- *"Pathologie des bronchites chroniques"*, Paris, 1911, tesi, 113 pp; -- *"Cures hydro-minérales en ORL"*; -- H. Flurin i Jacques Vialle: *"L'ORL thermale et climatique"* Paris (L'Expansion sci. franc.) 1931, 310 pp. Fou secretari de la Soc. Franc. d'ORL. Alcalde de Caunterets. Especialista en el tractament de les malalties de l'aparell respiratori.

** Van ser membres de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, residint a estacions termals de la Bigorra, els metges, A. *Charmasson de Puylaval*, l'any 1867, a Saint Sauveur i *Emile Duhourcau*, el 1886, a Cauterets (13).

4. Els doctors de l'època moderna

Comprèn els segles XVI a XVIII i una font important d'informació són les dades recollides per Louis Dulieu, amb el llistat de tesis de doctorat presentades a la facultat de medicina de Montpeller, impreses, des de 1585 fins a 1794, o sigui durant més de dos-cents anys, fins a la revolució francesa (14). L'element més important d'identificació és l'atribució de l'autor al bisbat de Tarbes. Estan esmentades per ordre cronològic. Posem els noms com consten a les tesis i en la cita de Dulieu, pràcticament sempre en llatí:

Capdevieille, Joannes: "*De respiratione*", 1752, 51 p. (tesi 294) (D. Tarbiensis, apud Bigerrones) (p. 1049; v.t. p. 858)

Barrau, Joannes-Maria: "*De hepatitide*", 1774, 8 p. (tesi 466) (Balneriensis, D. Tarbiensis apud Bigerrones) (p. 1059)

Borgella, Maria-Bernardus: "*De hemorrhoidibus*", 1774, 8 p. (tesi 470) (Balneriensis, D. Tarbiensis, apud Bigerrones) (p. 1059)

Soubies, Petrus: "*De inflammatione ventriculi*", 1774, 8 p. (tesi 511), (Balneriensis, D. Tarbiensis) (p. 1061)

Lafeuillade, Joannes-Franciscus: "*De febre tertiana intermittente*", 1775, 8 p. (tesi 561), (Placentinus, D. Tarbiensis in armeniaco agro)

Duco, Bernardus-Clemens: "*De haemorrhagia in morbi acutis*", 1777, 18 p. (tesi 688) (Tarbiensis apud bigerrones)

Carrere, Joannes-Petrus-Norbertus: "*De vulneribus pectoris*", 1779, 16 p. (tesi 817), (Balneriensis, D. Tarbiensis, apud Bigerrones)

Lacrampe, Joannes: “*De sanguinis circulatione*”, 1779, 28 p. (tesi 841) (e loco Argens, D. Tarbiensis, apud Bigerrones, in artibus almae universitate Tolosanae licenciatus)

Ferrere, Jacobus-Franciscus: “*De utroque motu respiratione*”, 1783, 8 p. (tesi 1074) (e loco Asté D. Tarbiensis) (p. 1093)

Francès, Joannes-Baptista: “*De febribus putridis gastricis*”, 1785, 16 p. (tesi 1187) (Lapurdensis in Bigerria)

Pinac, Bertrandus: “*De visione*” 1785, 24 p. (tesi 1210) (e loco Pouzac apud Bigerrones) (p. 1100)

Salaignac, Stephanus-Xaverius: “*De bubonibus*”, 1785, 5 p. (tesi 1221) (Balneriensis apud Bigerrens) (p. 1101)

Buron, Franciscus: “*De kina kina*”, 1786, 8 p. (tesi 1246) (e loco Ibos in Bigerris) (antic alumne de la facultat de París) (p. 1103)

Ducoeur, Laurentius: “*Circa scorbutum*”, 1788, 14 p. (tesi 1407) (e loco Labatut, D. Tarbiensis apud Aquitanos)

Lavenere, Joannes-Maria: “*Circa primam educationem physicam infantium*”, 1788, 7 p. (tesi 1431) (Balneriensis, D. Tarbiensis, magister artium Tolosanae) (p. 1113)

Altres doctors de Montpeller, d'origen bigordà, esmentats sense citar el títol de la tesi, són:

Bago, Arnaud: originari de Saint-Pé de Bigorra, llicenciat el 1714 i doctorat el 17 de març de 1715 (p. 828)

Capdevieille, Jean; originari de la diòcesi de Tarbes (“Sarsan”); batxiller el 30 d'agost de 1752; llicenciat el 10 de gener de 1753; doctorat el 20 de febrer de 1753. (tesi núm. 294; inspirada per François de Lamure). Sembla ser que és el mateix que el primer citat en aquest llistat, però hi ha alguna diferència de dates.

5. La importància del termalisme

Hi ha un fenomen global, que afecta àmpliament la zona més al sud de la Bigorra, a les valls pirinenques, que és la utilització de les aigües minerals, sovint calentes. Així s'ha parlat del termalisme. Hi ha molts brolladors a diverses zones de les dues vessants del Pirineu, al voltant dels quals s'han establert "estacions" termals, de cures balneàries, que han assolit un desenvolupament considerable. Aquest és un fet global de molts països de muntanya, i així el termalisme va facilitar el desenvolupament d'una especialitat, la hidrologia mèdica, que ha tingut una certa rellevància. Durant molts segles havien quedat "arraconades" en valls poc poblades i d'accés difícil, però el panorama ha anat canviant, sobretot a partir del segle XVIII.

Aquí és més important el fet global, l'existència de les aigües, aprofitades en benefici de la salut, que no pas l'acció individual de molts metges que, si bé han treballat en aquest camp, la seva tasca ha tingut una difusió gairebé sempre només local.

Així doncs un pol d'interès ve determinat pels estudis sobre les aigües termals. És una zona on el termalisme ha tingut un desenvolupament important, bastant continuat, des de l'antiguitat, amb etapes de mínima informació, i ja més destacat des del segle XVIII fins el nostre temps, en que continua essent una font important des del punt de vista terapèutic, però també econòmic. Encara, en aquest capítol, alguns dels metges que es van dedicar al termalisme van ser corresponents de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, alguns estrictament d'estacions de la Bigorra i altres de zones veïnes. Se n'esmentaran alguns, i els que van tenir més relació amb l'Acadèmia catalana seran objecte d'un estudi posterior. Se'n fa una revisió global, prenent en part com a guia un text de Michel Dupeyre (15).

Probablement el primer coneixement, per fora dels marc geogràfic local, va ser en època romana. Han quedat restes, en part pel topònims. Vicus Aquensis (Bagnères); Aquae Convenarum (Capvern); en part d'altre tipus, així a Cauterets. Segueixen períodes "plus ou moins dans l'oubli", i després, en temps poc definits, records de cures màgiques o llegendàries, de curacions d'animals per les aigües sulfúriques, de ferides, també de l'esterilitat femenina (16).

-- La documentació medieval sol ser escassa. Hi ha referència a treballs a les fonts termals de **Cauterets** de l'any 1070, i de l'existència d'un "hospital" el 1167. I encara la cura d'una sordesa el 1380. Una organització inicial de l'activitat termal es troba en la subhasta dels llocs de banys l'any 1534, el que ja indica una discreta assistència per a curar-se. Poc després comença la vinguda d'algun personatge important de la cor francesa. Es recorda la presència de Margarida d'Angulema, germana de François I, i àvia d'Henri IV, patint potser de reumatisme, que a Cauterets va començar a escriure el seu "Heptameron". En tot cas sembla que Cauterets va ser el lloc més important en el desenvolupament del termalisme bigordà i a partir del segle XVIII torna la presència de personatges importants. (17).

A partir de 1870 hi hagué metges privats, a més del metge inspector oficial. Aleshores era inspector el doctor Cardinal i inspector adjunt el doctor Evariste Michel. Els inspectors acaben l'any 1889, essent l'últim d'ells el doctor Achille Bouyer (18).

(El 1871 s'havia constituït l'Association Médicale de Cauterets, que el 1892 es convertí en Société (19). Entre els metges molt actius, a Cauterets, per la seva tasca i també per les publicacions, cal conèixer principalment Emile Duhourcau i Cyprien Sénac-Lagrange, que presidí la Societat d'Hidrologia mèdica de París.

-- Un segon focus és el **Baignères de Bigorre**. Hi ha un primer reglament els banys l'any 1317. Cap el 1581 hi ha l'estada de la reina Margarita de Valois, i poc després el mateix rei, Henri IV. El rei havia estat abans a "Eaux-Bonnes", també en terra gascona. Recordem que Henri IV era gascó, i escrivia en la llengua del país, és a dir l'occitana. Fou rei de Navarra, inicialment hugonot i després catòlic, i va ser el primer rei Borbó de França. Es preocupà de l'organització del tema de les aigües, i el 1605 va nomenar un superintendent general per a les fonts i banys. El primer metge que fou nomenat va ser el doctor La Rivière (20). Després hi hagué metges intendants. També hi va estar Michel de Montaine, afectat pel mal de pedra (litiasi) el 1578.

-- Una mica més al sud, és a dir més endins del massís muntanyenc, però en la mateixa vall de l'Adour, hi ha l'estació de **Barèges**, (probablement "vall amagada", en la toponímia gascona). Inicialment són els banys de Labatus, i també de "Baredge". Van tenir fama sobretot perquè ajudaven a curar les ferides per arma de foc, per arcabús, que eren més complexes que les

d'abans, potser ja des de la primera meitat del segle XVI. A finals del XVII la curació del duc de Maine, nen fill de Lluís XIV, que tenia dificultats per a caminar, van donar més fama a l'estació. Hi anaren gent de la cor, entre ells Louvois, que cuidà de la hisenda, per a curar una cama trencada. La bona fama va fer que ja en temps de Louis XV, es comprassin terrenys per a construir un petit hospital per a militars, i el 1752 es creà una plaça de metge militar, que calgué ampliar aviat (21). També s'estudiava la composició de les aigües, i sembla que el 1669 un metge anglès, Christophe Maighien, aïllà una substància activa pròpia d'aquestes aigües, denominada "Baregina". Ho va publicar trenta anys més tar, al seu país, i és un fet poc conegut (22).

Un dels primers metges que van desenvolupar més àmpliament el coneixement de Baredge fou Antoine de Bordeu, que ja el 1720 va ser nomenat intendent de les aigües d'aquesta zona i el 1756, metge cap del seu l'hospital militar, tot i que vivia i exercia la medicina a Pau. Escrivia les observacions que feia en els malalts i les enviava cada any a Senac, que era el primer metge del rei Louis XV. Molts anys després el seu fill, Théophile, farà una monografia. El 1768 ja hi ha notícia de 269 militars com a "curistes", és a dir rebent cures al seu hospital militar.

-- I encara més al sud, endins del Pirineu, s'hi formarà una quarta estació, coneguda si més no des del 1569, per l'estada d'un bisbe, la de "**Saint-Sauveur**", que el 1750, ja tindrà un metge permanent. També és conegut el nom de Fabas, com un dels primers metges de Saint-Sauveur (23).

Primeres publicacions

En el segle XVIII ja comencen a publicar-se escrits d'un cert interès. Entre ells s'esmenten:

-- Jean François de Borie, metge de Pau, publica un treball petit "*La recherche des eaux thermales de Cauterez et la façon d'en user...*" (1714). Més tard, el 1746, publica una tesi sobre les aigües de la mateixa localitat (24).

-- També Théophile de Bordeu, bearnès, i conegut com una figura inicial del vitalisme de l'escola de Montpeller, publica "*Lettre concernant des essais sur l'histoire des eaux minérales du Béarn et de quelques provinces voisines*".

-- El 1786 Marie-Germain Nogués, d'ofici notari, publicà un fulletó de 36 pàgines, de títol prou llarg: "*Voyage du bourg des bains de Barège à Gavarnie...*" (25). -- Cal recordar també una altra obra essencial, no tant per l'aspecte mèdic per sí mateix, sinó pel coneixement científic de tot el vessant nord del Pirineu. És el treball de Louis Ramond de Carbonnières. L'any 1787 va arribar a Barèges, com a secretari del cardenal de Rohan, va estudiar des de molts aspectes una bona part del massís pirenaic. A França és considerat com a iniciador dels estudis sobre el "pireneisme", si més no des del punt de vista de la França central que comença a conèixer els límits perifèrics. Els qui eren del país ha s'hi havien dedicat en part. Va publicar, entre altres, "*Observations faites aux Pyrénées*" el 1789. Poc més tard, el 1792, i amb el nom de "Lomet" publicà una "*Mémoire sur les eaux thermales et minérales de Barèges*" (26).

6. El creixement del segle XIX. Les comunicacions.

* Tot el territori quedava llunyà i d'accés difícil. S'explica que alguns malalts anaven portats en cadires de braços, i així passaven la muntanya del Tourmalet. Calia facilitar l'accés que lentament es va millorar, primer arreglant els camins, i ja en el segle XIX amb l'arribada del tren, el 1859, a Tarbes, el 1868 a Bagnères, fet que va canviar aquestes comarques. L'electricitat arriba el 1865 (27). Continuen alguns estudis, estadístiques de malalts o de persones que prenen les aigües, i fins i tot d'alguns balanços econòmics. Napoleó III fa modernisar i ampliar l'hospital militar de Barèges, que va tenir utilitat fins passada la guerra de 1914-18, per a facilitar la recuperació dels ferits.

En el segle XIX Cauterets continua també com a capdavantera, si més no entre les instal·lacions de gestió privada (la de Barèges era del govern, amb gestió pública). Cal recordar, al començament, encara en temps de la revolució i l'imperi, el paper dels germans Labat, Clement i Joseph, tots dos metges. El gran, Joseph, estava a Paris i enviava els clients; el petit, Clement, gestionava la tasca assistencial in situ (28). Anys més tard un altre Clément Labat serà alcalde de la vila.

** Queda un tercer pol important, però molt ben delimitat, el de les guaricions, que es consideren com a "miraculoses", lligades al santuari de Lourdes (Lorda en occità), que tenen també una gran projecció en certs

àmbits. Ni es pot desconèixer el ressò que han tingut els seus relats, ni la importància dels viatges i peregrinacions en cerca d'una curació difícil. Ara no ho considerem massa lligat a la pràctica mèdica habitual.

El desenvolupament en l'entresegle XIX-XX

El termalisme, ja s'ha vist, va tenir un creixement important, no solament en el pla científic, sinó també en el social, turístic i econòmic. Va ser general en molts països en els que una part notable de la població podia "pagar-se" les cures termals. A Espanya hi hagué un desenvolupament important de l'especialitat, amb els metges de banys o "d'aigües". A tot França molt més; també a Alemanya. Com a fruit del XIII Congrés Internacional de Medicina, reunit a París l'any 1900, s'edità una obra "*Stations hydro-minérales climatiques et maritimes de la France*", de 458 pàgines, molt ben impresa, bon paper i bones il·lustracions. És un treball elaborat per la "Société Hydrologique et Médicale de Paris", i editat per Masson. La Societat s'havia fundat l'any 1853.

De fet és un molt bon catàleg de les estacions termals, o hidrològiques, del país. Encara que les fonts que consten en les dades del govern són 1.291, expliquen que el llibre es redueix a les que són més freqüentades, en realitat 87, d'elles 22 marítimes, i les altres de l'interior. Entre altres dades i fotografies s'esmenta també el nom dels metges, que en el cas de les del departament dels Alts Pirineus són cinc, i mantenim l'ordre alfabètic (v. annex).

7. Altres aspectes socials del segle XIX

En el segle XIX la documentació sobre aspectes socials referents a la salut i la seva cura ja comença a ser important. Una visió global, tot i que no és llarga, prou interessant és l'estudi amplíssim de Jean-François Soulet, sobre la vida als Pirineus en el segle XIX. Entre els aspectes de més interès hi ha la valoració d'algunes patologies pròpies de zones de muntanya, i que es descobreixen en part per la consideració com a exempció en el servei militar, així el goll, que és excepcionalment alt en algunes zones; també el cretinisme. Igualment les referències a les epidèmies, en particular la que defineix com a "hecatombe del còlera de 1854-55". Més enllà s'ocupa de les males condicions sanitàries, i de la insuficiència en l'alimentació.

Igualment és important, i prou detallat, l'estudi sobre "*Médecins et médecine dans les Hautes-Pyrénées au XIXe siècle*", d'Anna Quartararo-Vinas, on es fa una anàlisi extensa de molts aspectes socials i professionals de la malaltia.

8 Altres metges de la Bigorra

Abadie, Vincent, Pujo, HP, 1737 - Paris, 1800. Fou cirurgià de la marina, i després cap de cirurgia de l'Hospital de Bicêtre. Va traduir els "*Essais scientifiques*" de Macbride, autor escocès. El 1787 publicà un tractat sobre les hèrnies (29).

*** (els no nascuts als HP es marquen amb 3 asterics) *Andry, Félix*. (n. Paris, 1808 - 1863). Autor de "*Coup d'oeil sur les eaux principales des Pyrénées*", Paris, 1839. Era professor de Clínica Mèdica de París. (30).

Balancie, François, n. Arrens, HP, m. 1826. Metge, Va exercir a Argelès-Gazost. (31).

Balancie, Baptiste, n. Arrens, 16.04.1822 – m. Lourdes, 13.02.1900. Metge, el 1858 està exercint a Lourdes i és designat, juntament amb altres dos metges, per fer un dictamen sobre l'estat de salut, físic i mental de Bernardette Soubirous. En les conclusions s'accepta que les visions de Bernardette són d'origen patològic, però sense perill per a la seva salut. Dedicat a la política local fou conseller general del cantó d'Aucun de 1858 a 1874 (32).

*** *Ballard, Jean-Jacques*. 1780-1842, metge militar, autor de "*Essai sur les eaux thermales de Barèges*", 1834 (33). Fou metge cap de l'hospici de Barèges, i va traduir, sense que s'arribés a publicar, el llibre de Meighan, en anglès, de l'any 1742. Autor també de "*Précis sur les eaux thermales de Bourbonne-les-Bains*", 1831 (34).

(*** ?) *Baseilhac, Pascal*, nebot de Frère Côme, fou cirurgià en cap de l'hospital de la Charité (35).

Berot, Bernard, (Bagneres de B, 1768 – Strasbourg 1832) cirurgià de la marina.

(***) *Bertrand, Michel*, prof. a Clermont Ferrand. Autor de "*Voyage aux eaux des Pyrénées*" (1838) (36).

Blondin, Théodose, metge a Argelès Gazost. membre corresponent RAMB, Autor, entre altres, de: -- "*Sthal, phylosophe et physiologiste*", prefaci a les obres completes de Sthal (1860); -- "*Usat-les-Bains*", Paris (Baillièere), 1865, 156 pp; -- "*Argelès-Gazost... mémoire présentée au Congrès Médical de Barcelone*" , 10 de setembre de 1888. Paris (Doin) 1889, 35 pp. (Cat. BIUM). El 1860 fou elegit membre corresponent de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona, i aleshores consta com a resident a Avignon.

Bordeu, Antoine, pare de Théophile, metge intendent de les aigües dels Pirineus, cap de l'hospital militar de Barèges. (37).

François, Jean. Metge a Cauterets que va ajudar en els treballs dels Bordeu en el segle XVIII.

Borie, Pascal. Metge a Cauterets que va ajudar en els treballs dels Bordeu en el segle XVIII. En la seva tesi de París, l'any 1746, aporta una anàlisi de les aigües de La Rallièere, remarcant que conté "beaucoup d'esprit sulphureux, de bétume, d'alcali, du sel de mer, un peu de fer et une petite quantité du sel de Glauber".

Bordeu, Charles de, metge a Cauterets en el segle XIX, descendent d'Antoine de Bordeu (renebot)

Borgella, Bernard, 1753-1815, fou metge de l'hospital militar de Barèges i de l'estació termal (38).

Cénac, Jean Pierre, (Lourdes, HP, 1799 - Argelès-Gazost, 1882). Metge a Argelès; actiu políticament quan la revolució de 1848, quan fou sots-prefecte, i diputat d'extrema esquerra a l'Assemblea constituent de 1848. Després va ser alcalde d'Argelès durant molts anys, 1870-74 i 1878-82, essent succeït pel seu fill, *Michel Cénac*, també metge. (39).

Chauchard, Albert, Tarbes, 1874 - París, 1945, fou professor de neurologia a la facultat de París (40).

Henri Dausset (Tarbes, 1864 – París, 1936). Fou un dels iniciadors dels estudis sobre reumatologia a França com a disciplina hospitalària. Autor

d'una obra extensa en el camp de la terapèutica física. Va dirigir establiments balnearis a Biarritz i a Vichy (39).

Dejeanne, Jean-Marie, Bagnères, HP, 1842 - 1909. Metge de Bagnères, inspector d'aigües, tingué una certa activitat literària, escrivint "*Contes de Bigorre*", 1885; "*Voies anciennes de l'Aquitanie*", 1883, i "*Caoucos Fablos*", amb el pseudònim Nabalhet (40).

Duhourcau, Émile, 1847-1904. De família originària de Saint-Savin, HP, Metge a Cauterets, també farmacèutic, li coneixem una quarentena de treballs versant principalment sobre Cauterets i la seva història, en particular els tractaments balnearis; l'anàlisi de les aigües sulfuroses de Cauterets, que fou el seu tema de tesi (París, 1873); i l'aplicació del tractament sulfurós en diverses malalties. Va ser membre corresponent de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona el 15 d'abril de 1886. El diploma li fou tramès per medi del doctor Rodríguez Méndez. Va ser alcalde de Cauterets (41).

Duplan, família amb una gran influència local (42), de la que diversos membres es dedicaren a la medicina a la vila de Tarbes, entre ells: Jean 1750 – 1825); Jean-Marie Thérèse, (1770-1845), germà petit de Jean; Dominique (1796-1862), fill de Jean; Joseph-Marie, 1838-1907), fill de Dominique

Duplan, Jean. N. Tarbes, 16.11.1750 – m. 07.01.1825. Cirurgià a Tarbes, se sap que quan tenia 35 anys, el 1785, estava a Santo-Domingo. Tornà aviat. Era membre del consell municipal, ja abans de la Revolució i després seguí. El 1788 és cirurgià de primera classe. Oberts cursos per a ensenyament dels parts, Jean Duplan és encarregat d'aquesta tasca. Va tenir quatre fills, dels quals Dominique fou metge.

Duplan, Dominique, Tarbes, 10.10.1796 – 1862. El seu avi matern ja era metge. Estudia medicina a Paris, presentant una tesi sobre el croup l'any 1821. El 1822 és cirurgià en cap de l'hospital civil i militar de Tarbes, substituint, per acord, al doctor Lafaye, el qual l'any 1813 havia guanyat aquesta plaça en front de Jean M-Th, Duplan, pare de Dominique. Va tenir una actuació important quan el còlera de 1833, essent autor d'un opuscle, 1834. Fou conseller municipal.

Duplan, Joseph Marie. N. Tarbes, 07.06.1838 – m. 13.07.1907. Metge, fill del metge Dominique Duplan. Estudis inicials a Toulouse, i després

medicina a París, des del 1859. Intern de l'Hospital Necker, el juliol de 1865 presenta una tesi sobre nutrició de l'os. Exerceix a l'hospital de Tarbes, com a adjunt del cirurgià des de 1867 i cirurgià en cap el 1872. Actiu en la vida política local, fou membre del consell municipal, 1871-1874. També fou metge cap de la maternitat, lloc en que el succeí el seu fill *Jean-Louis Duplan* (n. 1870), igualment metge.

Duplan, Jean-Marie Thérèse. (Tarbes, 31.01.1770 – m. Tarbes, 09.01.1845. El seu avi matern era metge. Estudis inicials a Tarbes, i a l'hospital on el seu germà gran, Jean, feia parts. Després va a París, per fer cirurgia i pràctica als hospitals de la Charité. Acaba els estudis el 1791. De seguida s'incorpora a l'exèrcit on ascendeix fins a cirurgià major de la Grande-Armée, el 1807. El 1810 defensa a la facultat de Strasbourg, la tesi "*Considérations sur les principaux accidents qui suivent les plaïes de la poitrine*". Ferit, fou fet presoner. Partidari de Napoleó en els cent dies, el juliol de 1815 s'exilia a Anglaterra. Torna aviat a Tarbes on el 1818 forma part dels jurats mèdics, fins el 1845, essent una personalitat important de la vida local. Un fill seu, *Stanislas Duplan*, fou metge i cirurgià en cap de l'Hospital militar de Barèges (43).

Fabas, Jean, Luz, HP, 1758 - 1816, metge director de les aigües de Saint-Sauveur, autor de "*Observations sur les Hautes-Pyrénées*", 1804. Fou metge personal de Lluís Bonaparte, rei d'Holanda, quan la seva estada el 1808 al Pirineu.

Figarol, Jacques, Tarbes, gener de 1726 – m. 14.01.1769. Metge que exercí a Tarbes. Va tenir activitat política local, essent segon cònsol de la vila de Tarbes, 1764-65. (44).

Fontan, Jean-Pierre-Amédée, Iazourt, HP, 1800 - Luchon, 1853. Metge, Va ser el creador de l'establiment termal de Luchon, autor de "*Recherches sur les eaux minérales des Pyrénées...*", París, Baillièrre, 1853 (45).

*** *Garrigou, Félix*, Tarascon, Ariège, 16.09.1835 - Toulouse, 18.03.1920. Metge, geòleg, prehistoriador. Fou president de l'Institut d'Hidrologia i de la societat d'estacions termals dels Pirineus. Autor, entre altres, de "*L'avenir des eaux minérales du Midi*", 1889, i "*La vallée d'Aure*", 1898. (46).

*** *Gelineau, Jean-Baptiste-Edouard*. (n. Blaye, Gironda, 23.12.1828 – m. Argelès-Gazost, HP, 02.03.1906. Metge neuròleg; va estudiar a l'escola de

medicina naval de Rochefort. El 1849 és intern de l'Hospital naval de Rochefort, i el 1850 cirurgià de tercera classe de la marina, que li dóna ocasió de fer viatges per les colònies de l'oceà Índic. Doctor en medicina a Montpellier el 1858, amb una tesi sobre "*Aperçu médical de l'île de Mayotte*". Aviat s'especialitza en malalties nervioses i el 1861 s'instal·la a París. El 1871 introdueix unes píndoles a base de bromur d'arsènic, pel tractament de l'epilèpsia (píndoles del doctor Gélinau). El seu nom està lligat a la descripció d'una síndrome clínica en que s'associen narcolèpsia, cataplèxia i al·lucinacions (síndrome de Gélinau). Va ser un dels creadors de la Société Française des Eaux Minérales. En els últims anys es va dedicar àmpliament al desenvolupament de la vinya i els seus vins (de Bordeus), van guanyar premis en exposicions. Va morir a Argelès-Gazost als setanta-set anys.

Jacomet, André, metge a Lourdes, en els anys d'entreguerres.

Joudou, Jean B. De Bagnères, autor de "*Guide du voyageur aux bains de Bagnères, Barèges, Saint-Sauveur et Cautrerets*", 1819.

Labbat, família: Joseph i Clément.

Lalanne, Gaston, Pierrefitte-Nestalas, HP, 1872 - Gelous, 1957. metge, fill d'un alcalde de Pierrefitte, es va instal·lar a Hagetmau (Landes), on fou alcalde, i diputat a París, pel patit radical, 1911-1914 i 1919-1928. Al parlament es va dedicar més a qüestions d'agricultura.

*** *Larrey, Félix Hippolyte*, 1808-1895; metge cap de l'exèrcit d'Itàlia i del Rin. De 1877 a 1881 fou diputat, conservador, pel departament dels HP. Fill de Dominique. Havia nascut a París i va desenvolupar l'activitat mèdica fora de la Bigorra. Però hi tingué lligams polítics, essent conseller general de Bagnères l'any 1860.

*** *Libreton, Camille*, n. Doué-la-Fontaine, Maine et Loire, 1909 - Arrens, 1983. Metge en cap del sanatori d'Arrens, als HP. Especialista en tuberculosi. (47).

*** *Meighan, Christofer*, autor el 1742 d'un text en anglès sobre les aigües de Barèges.(48).

*** *Monin, Ernest*, 1856-1928. Autor de "*Cauterets; esquises d'hydrologie clinique*", Paris (Soc. Edit. Scientifiques), 1896, 36 pp. Era secretari general de la Société Française d'Hygiène. Va fer una obra extensa com a divulgador de coneixements en diversos camps de la higiene.

Pailhasson, família de farmacèutics, originària de Lourdes, als HP (49).

Sénac-Lagrange, Cyprien. Metge, personatge important a Cauterets, va destacar en l'organització de les activitats termals i arribà a president de la societat hidrològica mèdica de París, en la directiva de la qual l'any 1900 hi havia quatre metges de Cauterets. Autor d'una obra escrita extensa, en la que hem trobat com a mínim referència de setanta-cinc treballs. Molts d'ells tracten de les aigües sulfuroses de Cauterets i de les seves aplicacions en diversos tipus de malalties. També estudis sobre patologia respiratòria (bronquitis, tuberculosi), angines, malalties del fetge, ronyó, sistema nerviós, ginecològiques i altres. Igualment algun estudi genèric sobre Cauterets. Havia estat intern dels hospitals de París, i autor d'un estudi sobre la febre catarral durant el setge de 1870-71.

9. Metges a la política

Bordenave, Julien, metge, va ser alcalde de Cauterets de 1879 a 1886. Va fer bastir un nou edifici per l'ajuntament i el cobriment del mercat.

Cénac, Jean-Pierre. Ja esmentat en el grup de metges bigordans.

Coiquil, Maurice, metge, alcalde d'Argelès-Gazost, 1971-1989

Dasque, Léopold, n. Tuzaguet, HP, 25.01.1860, metge a Tarbes. També era advocat. Director del periòdic "L'Avant-Garde", diputat radical-socialista pel departament dels HP de 1900 a 1906. Havia estat alcalde de Tarbes, 1898-1900.

Dasque, Émile, n. Vic-Fezensac, Gers, 14.08.1872 – m. Tarbes, 02.04.1946, metge, cosí de Léopold. Fou conseller municipal de Tarbes, diputat radical-socialista pel departament dels HP, 1932-1936. Després continua la seva activitat com a metge a Tarbes.

Domer, metge, alcalde de Cauterets, 1905.

Flurin, Henri, metge, fou alcalde de Cauterets el 1919 i 1927. Ja esmentat a la llista de membres de l'Académie.

Labbat, Clément, metge inspector de les aigües de Cauterets; alcalde de Cauterets, 1793.

Labbat, Joseph, metge, alcalde de Cauterets, 1791.

Meillon, Alfred, (m. 1920), metge, alcalde de Cauterets. Amb el mateix nom, també, Alfred Meillon, (1871-1949), metge, alcalde de Cauterets el 1931 i també de 1946 a 1949. Va fer una tasca important per desenvolupar els organismes de turisme a la regió (50).

Pédébidou, Adolphe, (Tournay, HP, 16.12.1854 - Saint-Benoit, Vienne, 25.03.925), metge, alcalde de Tournay, president del Consell General dels HP; diputat radical-socialista pels HP de 1893 a 1900, i senador de 1900 fins a la seva mort, en accident de tren, prop de Poitiers, tornant a la seva circumscripció. Quan la guerra de 1914-18, fou metge-cap de l'Hospital de Bordeaux. Va fundar el sindicat de estacions minerals i climàtiques (51).

Pérus, Pierre, Argelès, HP, 1910 - 1988, metge a Argelès i metge termalista a Cauterets; membre de la resistència, empresonat a Espanya, alcalde d'Argelès de 1961 a 1971, diputat radical pels HP el 1962.

Picque, Jean-Pierre, Lourdes, HP, 1746 -París, 1835. Metge de l'hospital de Barèges alcalde de Lourdes de 1772 a 1777; autor el 1789 d'un "*Voyage aux Pyrénées françaises*". Diputat a la Convenció i al Consell dels Cinc-cents. Exiliat a Brussel·les, com a regicida, quan la restauració. Va tornar després de 1830 (s'esmenta més endavant).

Pinac, Bertrand, Pouzac, HP, 11.12.1759 – Bagnères de Bigorre, 09.09.1836. Metge a Bagnères, diputat pel departament dels HP de maig a juliol del 1815, a la "cambra dels Cent-dies". Després tornà a exercir com a metge. Autor de "*Observations sur les eaux minérales de Pinac, anciennement d'Artiguelongue, en Bagnères, département des Hautes-Pyrénées*", (Imp. J. Buron, 1797; 31 pp.).

Recurt, Adrien, Lassalle, HP, 09.06.1798 – Levignac-sur-Save, Haute Garonne, 07.11.1872. Metge a París quan la restauració; polític actiu d'esquerra, carbonari. Actiu quan la revolució de 1848, és nomenat adjunt a

l'alcaldia de París. Diputat d'extrema esquerra pels HP, 1848, és ministre de l'Interior (maig, 1848) i Obres públiques (juny) en el govern Cavaignac. Oposat a Napoleó III, va retornar a la seva activitat com a metge (52).

Sempé, Gabriel Tarbes, 1901 - 1988. Metge, polític local, adjunt de l'alcaldia de Tarbes. Va sobresortir en atletisme, en els 110 m. tanques, entre els anys 1920 i 1935, dotze vegades campió de França.

Thierry, Charles, (1887-1973), metge, alcalde de Cauterets, 1956-1969, va donar prioritat a la creació d'estacions d'esport.

10. Altres metges amb projecció nacional més enllà de la medicina

Calot, Jean François, Arrens, HP, 17.05.1861 - Adats, HP, 01.03.1944. Fa els estudis de medicina a París i es doctora el 1890 amb una tesi sobre "*De la cholécystectomie (ablation de la vésicule biliaire)*", tècnica iniciada feia pocs anys. Aleshores descriu un triangle anatòmic, format pel conducte hepàtic comú, el conducte cístic i l'artèria cística, que és un marcador anatòmic, per guiar el cirurgià. Va treballar als hospitals Saint-Louis i Bichat. Poc abans havia estat nomenat metge intern de l'Hospital marítim de Berek-sur-mer, a la costa del Canal de la Mànega. Dins del costum del centre opera molts malalts amb tuberculosi osteo-articular. Els resultats sovint negatius el porten a adoptar un punt de vista diferent, el del tractament conservador. El 1892 passa a dirigir, a la mateixa localitat, l'hospital Nathaniel de Rotschild, per a nens pobres. Allà inicia un tractament de les cifosis vertebrals, amb traccions i pressió sobre l'esquena, i després una llarga immobilització.

Els resultats no sempre són bons i és molt criticat per alguns col·legues, i objecte de sàtires. Introdueix també una tècnica per tractar els abscessos tuberculosos, amb buidament per punció i introducció d'oli iodat de creosota, o bé naftol camforat. El sanatori té bona premsa social, atén a persones riques, té donacions, pot iniciar cures de sol, és un dels primers en tenir aparells de raigs X. L'autor es projecta socialment i és d'una banda admirat i d'altra discutit pels col·legues. Quan la guerra de 1914-18 fa cirurgia de guerra, amb criteris conservadors, per evitar amputacions, excepte en cas de gangrena. Té molts honors. Autor de "*Traité pratique orthopédique*", 1904 i d' "*Orthopédie de guerre*", 1916. Té aportacions notables en el camp d'aquesta especialitat: introducció de noves formes de faixes ortopèdiques i d'aparells de suspensió. (Monta altres centres a París i

a Argelès-Gazost, prop del seu lloc d'origen. Es retira el 1941, i mor el 1944 (53).

Picqué, Jean-Pierre, Lourdes, HP, 1746 - París, 1835. Metge de l'hospital de Barèges alcalde de Lourdes de 1772 a 1777; autor el 1789 d'un "*Voyage aux Pyrénées*". Diputat a la Convenció i al Consell dels Cinc-cents. Exiliat a Brussel·les, com a regicida, quan la restauració. Va tornar després de 1830. La seva vida va ser molt complexa. El seu pare, també Jean-Pierre, ja era metge, nascut a Guchen, Bigorra, el 1740 va a exercir a Lourdes, aleshores un poble molt petit, i pocs anys després, 1753 fou un dels quatre cònsols de la vila. El fill comença medicina a Toulouse, sense gaires ganys, per imposició paterna. Al final, després de la mort del pare, acaba els estudis a Montpellier, on troba un ambient molt més acollidor, i es doctora el 4 de juliol de 1767. Torna al seu poble per a exercir com a metge, i aviat té un cert prestigi. Des de jove viatja pel seu petit país i per gran part del Pirineu, recollint observacions i notes sobre molts aspectes, de la naturalesa a la vida dels seus habitants. Ho farà tota la vida. De 1772 a 1777 és alcalde de Lourdes. Probablement per problemes amb la família deixa Lourdes i pren una plaça a l'Hospital Militar de Barèges, que deixa al cap de cinc mesos i viatja per Espanya, el Pirineu aragonès, fins a Osca i Saragossa.

Després s'instal·la a París, on serà acompanyant de la duquessa de Valentinois. El gener de 1789 publica, a París, el llibre "*Voyage aux Pyrénées Françaises*", de 339 pàgines, que té un cert èxit i al cap dels anys arriba a quatre edicions. És la seva obra més coneguda. Deixa la medicina, i en la França d'ambient revolucionari torna a Lourdes, el 1790 publica "*Veillées béarnaises*". El 1792 és elegit diputat, a l'Assemblea Nacional. Serà membre de la Convenció. I més tard encara del Consell dels Cinc-cents, 1795-1797. Va ser un dels diputats que van votar la mort de Lluís XVI. Després de la restauració s'exilia a Bèlgica, el 1819 torna a Lourdes, però en marxa aviat. Morí el 1835 a París, deixant, encara, unes memòries. "*L'Hermite des Pyrénées*" (54).

Voivenel, Paul, Séméac, HP, 24.09.1880 - Pamiers, Ariège, 09.06.1975. Metge, neuropsiquiatre, amb aportacions importants en el camp de la medicina, i projecció àmplia en els de la literatura, l'esport (rugby), els medis de comunicació (radio). Estudis inicials a Tarbes i medicina a Toulouse. Orientat cap a la psiquiatria, amb el prof. Raymond, després passa a l'exercici liberal. Entre les seves aportacions destaca la descripció de la síndrome de la "*por patològica adquirida*", que observa en el medi

militar de guerra. Participa com a expert en nombrosos consells de guerra, defensant sempre la posició del soldat. Per la guerra també es converteix en un expert en la patologia per gasos. Publica principalment sobre “Le Courage”, “Le Caffard”, “La psychologie du soldat”, “La guerre des gaz”. Acabada la guerra retorna a Toulouse, on es personalitat de la intel·lectualitat local, cap visible del “Group des Vingt”, i amb projecció a París, on escriu amb una certa regularitat a “Mercure de France i “Le Figaro”, i també a “La Dépêche du Midi” de Toulouse. L’any 1935 és alcalde de Capoulet-Junac, petit poble de l’Ariège, d’on era la seva primera esposa. Quan la guerra mundial és conegut com a petainista moderat, el que li costà moltes crítiques posteriors, però sembla que ajudà també els resistents. En el temps de la presidència de De Gaulle fou rehabilitat, nomenat gran oficial de la Legió d’Honor. Retirat a Capoulet, va morir passats els noranta anys (55).

Annex I. Estacions hidrotermals d'Occitània segons el catàleg de 1900
editat per la Societat d'Hidrologia de París (en descriu 87 per tot França,
sobre les 1291 fonts registrades pel govern.

Es recullen les relatives als departaments occitans, i es detaca en negreta les
dels "Hautes-Pyrénées", que són cinc, amb nota de 37 metges.

Alet, Aude, pp. 24-25, 3 metges
Allevard, Isère, 26-30, 6 m
Amélie-les-Bains, Pyr. Orient. 31-32, 4 m
Aulus, Ariège, 33, 1 m.
Ax, Ariège, 34-37, 6 m.

Bagnères-de-Bigorre, Hautes Pyr. (HP), 38-42, 10 m.
Bagnols, Lozère, 48, 2m
Balaruc-les-Bains, Hérault, 50, 1 m
Barbotan. Gers, 55-56, 2 m
Barèges, HP, 57-59, 3 m

Biarritz, (Basses Pyr (ara Pyr. Atl), 60-70, 19 m
Bourbon-l'Archambault, Allier, 78-82, 5 m
Capvern, HP, 93-94, 5 m
Castéra-Verduzan, Gers 95-96, 1 m
Cauterets, HP, 97-105, 16 m

Châtel-Guyon, Puy de Dôme, 110-115, 8 m
Chaudesaigues, Cantal, 116, 2 m
Dax, Landes, 133-141, 8 m
Eaux-Bonnes, Bas.Pyr, 142-149, 7 m
Eaux-Chaudes, Bas. Pyr, 150-154, 3 m

Encausse, Haute-Garonne, 155, 1 m
Euzet, Gard, 161, 1 m
Évaux, Creuse, 162, 2 m
La Bourbole, Dordogne, 172-182, 18 m
Lamalou, Hérault, 183-190, 7 m

La Motte-les-Bains, Isère, 191-194, 3 m
Le Boulou, Pyr Or.198-199, 3 m

Luchon, Hte-Gar, 200-209, 20 m
Molitg, Pyr Or. 221, 1 m
Mont-Doré, Puy de Dôme, 222-232, 17 m

Montmirail, Vaucluse, 233, 2 m
Néris, Allier, 234-240,5 m
Préchacq-les-Bains, Landes, 260-264, 1 m
La Preste, Pyr Or.265, 1 m
Royat, Puy de Dôme, 266-271, 12 m

Saint-Christau, Bas. Pyr, 282-285, 2 m
Saint-Nectaire, Puy de Dôme, 295-299, 3 m.
Saint-Sauveur, HP, 300-304, 3 m
Salies-de-Béarn, Bas. Pyr. 305-311, 8 m
Uriage, Isère, 317-323, 5 m

Ussat, Ariège, 324-325,1 m
Vals, Ardèche, 326-328, 5 m
Vernet-les-Bains, Pyr Or, 329-331,2 m
Vichy, Allier, 332-356, 59 metges (Mlle. Bonet) (fins ara 44 estacions)

De les 20 litorals. Atlàntiques (5/6); Manche, (0/3); Mediterrani, (11/11)

Atlàntiques: (no s'indiquen els metges)

Arcachon, 379-386; Biarritz, 386-387; Pau, 387-390; Dax, 390-391;
Cambo, Bas. Pyr,391-392

Mediterrànies: (pp. 425-450)

Alpes-Maritimes: Cannes (438); Cap d'Antibes et Juan-les-Pins, 441; Nice, 442; Grasse, 443; Thorenc, 445; Beaulieu, 445; Monaco, 446; Menton, 447-
Var: Hyères, 449; Saint-Raphael, 450.

Annex II. Membres de la Société d' Hydrologie Médicale de Paris, (per l'any 1900). S'esmenten els dels HP: (pp. 452-456). (Són de 5 estacions termals)

Membres titulars, limitats a 70:

Caulet, à Saint-Sauveur

Delfau, Capvern,

Depierris, Cauterets (tresore adjunt)

Michel, Evariste, Cauterets

Pedebidou, Caureters,

Sénac-Lagrange, Cauterets, (*président*)

Membres associés, limitats a 20: (només n'hi ha 11), cap

Membres honoraires, limitats a 35 (només n'hi ha 11)

Grimaud, Barèges

Miquel-Dalton, Cauterets,

membres corresponents nacionals, limitats a 100 (no n'hi ha tants):

Bétous, Barèges

Bouyer, Cauterets

Dejeanne, Bagnères de Bigorre

Duhourcau, Cauterets

Gandy, Bagnères de Bigorre

Larbès, Bagnères de Bigorre

Sabah, Saint-Sauveur

També hi ha corresponents estrangers, dels que no marca límit.

BIBLIOGRAFIA GENÈRICA

Referències generals importants, en diversos aspectes de la temàtica d'aquest treball són:

-- Dupeyre, Michel: "Petite histoire du thermalisme dans les Hautes-Pyrénées" Cressé, Editions des régionalismes", 2008 (reimpr. 2011), 146 pp).

--Thomas, Jean-Pierre: "Personnalités des Hautes-Pyrénées - Dictionnaire biographique" Aspet, Pyregraph, 1999, 208 pp.

--Société d'Hydrologie Médicale de Paris: "Stations Hydro-minérales climatiques et maritimes de la France", Paris (Masson), 1900, 458 pp.

--Certiati, Monique (direct): "Vies et visages du XVIIIe au XXe siècle". Tarbes (Ville de Tarbes), 2003, 159 pp.

--Quartaro-Vinas, Annie: "Médecins et médecine dans les Hautes-Pyrénées au XIXe siècle". Tarbes (Association Guillaume Muran) 1983, 294 pp.

--Soulet, Jean-François: "Les Pyrénées au XIXe siècle. L'éveil d'une société civile" (Editions du Sud-Ouest), 2004, 795 pp.

NOTES

1. Corbella, J: "L'obra de Jean Baseilhac, més conegut com a fra Cosme (1703-1781)". Rev. R. Ac. Med. Cat. 2010 (2), pp. 73-76

2. Corbella, J: "Dos grans cirurgians d'Occitània de la primera meitat del segle XIX". Gimbernat, 2001, 35, pp. 237-240.

3. Corbella, J: "El vitalisme a l'escola de Montpeller", Gimbernat, 2003, 40, pp. 257-260.

-- v.t. Corbella, J: "Metges i medicina d'Occitània", Barcelona (Institut d'Estudis Catalans), 2012, 328 pp.

4. "Index Biographique des membres, des associés et des correspondants de l'Académie de Médecine, 1820-1984". París, (Académie de Médecine), p. 120. Els departaments de França es van crear l'any 1790. En els nascuts en data anterior es posa el nom històric del territori de naixement, tal com consta en l'Index .

5. font: Catàleg de la biblioteca Interuniversitària nacional (BIUN), consultable a xarxa: v. nota 8.

6. Thomas, Jean-Pierre: "Personnalités des Hautes-Pyrénées – Dictionnaire Biographique", Aspet, Pyregraph, 1999, 208 pp. – v. p. 51.

7. catàleg. BANM (Biblioteca Acadèmia Nacional de Medicina de França): <http://www.academie.medecine.fr/catalogue.cfm>

8. cat BIUM (Biblioteca Interuniversitària de Medicina): <http://web2.bium.univ-paris5.fr/livanc/?cote=> ...

9. cat. BANM

10. Ibid.

11. Ibid.

12. Dulieu, Louis: "La médecine à Montpellier", t. IV. 2a. part, pp. 762-764

13. Corbella, Jacint: "Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Nomina Academicoum, 1770-2013", vol I, 2a. ed; in Gimbernat, , 2013 (*), vol. 59. Núm. 150, p. 234; i núm. 109, p. 230.

14. Dulieu, Louis: "La Médecine à Montpellier", t. III. L'ère classique, (2eme partie). Les Presses Universelles, 1986, v. pp. 1027-1138.

-veure també, esmentats sense citar el títol de la tesi: Dulieu, Louis: loc. cit. III, 2a part, (pp. 819-1016).

15. Dupeyre, Michel: "Petite histoire du thermalisme dans les Hautes-Pyrénées" Cressé, Editions des régionalismes", 2008 (reimpr. 2011), 146 pp).

Sobre Argelès-Gazost, v. Mengelle, Agnès: "Argelès-Gazost et ses environs", Saint-Avertin, Editions Alan Sutton, 2004. v. pp. 25-38.

16. Dupeyre, loc. cit. pp. 8-9

17. Ibid. pp. 12-17.

18. Font: Flurin, René: "Histoire de Cauterets des origines à nos jours"(Ed. Créer), v. capítol "Le progrès de la médecine thermale à Cauterets. 1870-1899".

19. v., pp. 382-389). –v..t. Mengelle, Agnès: "Cauterets. Ville d'Eaux", Saint-Avertin, Editions Alan Sutton, 2005. v. pp. 33-52.

20. Ibid. p. Sobre Bagnères-de-Bigorre, v. t.

--- Cuilhé, Bernadette: "Bagnères de Bigorre et le Haut-Adour", Saint-Cyr-sur-Loire, Editions Alan Sutton, 2010. v. pp.47-58

--- Mayoux, Philippe: "Bagnères-de-Bigorre". Histoire d'une ville thermale" Saint-Cyr-sur-Loire, Editions Alan Sutton, 2002. v. pp.33-50.

--- Glénard, Roger: "Bagnères de Bigorre" Nimes (C. Lacour, edit), col. Redivida, 1992. (premi de l'Académie Nationale de Médecine, 1909)

--- "Thermes de Bagnères-Bigorre et de Capvern" Nimes (C. Lacour, edit), col. Redivida, 2007. (reimpressió de text antic, s.a.).

---J.B.J: "Guide des voyageurs à Bagnères de Bigorre et dans les environs", Tarbes, 1818. (reedició, Nimes (C. Lacour, edit), col. Redivida, 2002, (reimpressió de text antic, s.a.).

21. Ibid. pp. 22-26.

22. Ibid. pp. 29-30. -- v.t.

--Bèze, Pierre: "Barèges, Pays Toy et Pic du Midi" Saint-Avertin, Editions Alan Sutton, 2004. v. `principalment els capítols "Le thermalisme" (pp. 56-64) i "L'hôpital militaire", (pp. 65-66).

--Bèze, Pierre: "Les vallées du Barège. Barèges, Luz-Saint-Sauveur-Gavarnie" Saint-Cyr-sur-Loire, Editions Alan Sutton, 2007. v. pp.32-36 i 59-65

23. Dupeyre. pp. 27 i 45.

24. Ibid. p. 30.

25. Ibid. p. 40

26. Ibid., p. 39-43

27. Ibid. pp. 56 i 59.

28. Ibid. p. 66.

29. Thomas, 14

30. Thomas, 18

31. Raoult, Annette: "Une famille de médecins originaire du Lavedan" in Certiat, Monique, (dir.), pp. 42-43.

32. Raoult, Ibid. p. 43-44.

33. Thomas, loc. cit. 28

34. Thomas, 131

35. Thomas, 31-32

36. Thomas, 36

37. Thomas, 38-39

38. Els últims quatre citats a Thomas, p. 39.

39. Thomas, 52. --v.t. Corbella, J: "Nota sobre l'obra d'Henri Dausset (Tarbes, 1874-París, 1936) en el camp de la nutrició i la fisioteràpia", Rev. RAMC, 2009, 24, 156-157

40. Thomas, 53

41. Nòmina, p. 234.

42. Certiat, Monique. "Vie et visages..." loc. cit. 89-91

43. Certiat, loc. cit. pp. 88-89

44. Certiat, Monique: pp. 64-65

45. Thomas, 85
46. Thomas, 94
47. Els sis últims estan referenciats a Thomas, entre les pp. 107 i 121.
48. Thomas, 131
49. Thomas, p. 145
50. Thomas, 132.
51. Anciens senateurs IIIème République. veure: http://w.w.w.senat.fr/senateur-3eme-republique/pedebiou_adolphe 10....
- També hi ha una web semblant pels diputats de l'Assemblea nacional. Ambdues són útils com a font d'informació.
52. Thomas, 158
53. Thomas. p. 46
54. (nota: <http://claudio.larronde.pagesperso-orange.fr/picque.html>), consultat el 17.07.2011, a les 19.58 h.
55. Thomas, loc. cit. p. 190. –v.t. Lestrade, Cécile: “Un médecin et son époque: Vie et oeuvre du docteur Paul Voivenel (1880-1975)” Univ. Paul Sabatier, Toulouse. Fac. Médecine, 1998.